

TONI
MORISON

Milosrde

Prevela
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Toni Morrison

A MERCY

Copyright © 2008 by Toni Morrison

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Posvećeno R. G.,
u znak zahvalnosti za decenije mudrosti,
proncljivosti i intelekta.*

Ne boj se. Moja pripovest ne može da te povredi uprkos svemu što sam uradila i obećavam da ću ležati ćutke u mraku – možda plaćući ili povremeno viđajući krv još koji put – ali nikada više neću pružiti zgrčene ruke i noge da ustanem i pokažem zube. Objasniću. Ovo što ti pričam možeš smatrati i ispovešću ako želiš, ali ispovešću punom čudnovatosti kakve upoznajemo samo u snovima i u onim trenucima kad se u pari čajnika prikaže profil psa. Ili kad se lutka od kukuruzne komušine koja sedi na polici nađe ubrzo raspljoštena u uglu sobe, a jasno je kojim se zlom tamo našla. Svuda se i stalno događaju i čudnije stvari. To znaš. Znam da znaš. Pitanje glasi: ko je odgovoran? Drugo pitanje: umeš li da tumačiš? Ako paunica neće da sedi na jajima, brzo protumačim znak, i dabome, iste noći ja ugledam *minha mãe** kako stoji držeći se za ruke sa svojim malim sinom, a moje cipele joj nabijene u džep

* Portugalski: moja majka. Takođe dalje u tekstu: *tua mãe*: tvoja majka. (Prim. prev.)

kecelje. Za druge znake treba više vremena da se shvate. Često bude previše znakova ili se na neki svetao znamen prebrzo navuku oblaci. Razvrstavam ih i pokušavam da se setim, a opet znam da mi svašta promakne, kao kad ne protumačim zašto je baštenska zmija dopuzala do praga da tu ugine. Dozvoli da počnem od onoga što sa sigurnošću znam.

Početak počinje tim cipelama. Kao mala, nikako nisam trpela da idem bosa, većito molila za cipele, ma čije cipele, čak i u dane najvećih vrućina. Moja majka, *minha mãe*, mršti se, ljuti se zbog tog mog cickanja, kako kaže. Samo rđave žene nose visoke potpetice. Opasna sam, kaže, i razuzdana, ali popustila mi i dozvolila da obujem bačene cipele iz senjorine kuće, šiljati vrhovi, jednoj visoka potpetica pukla, druga iznošena i na vrhu se izvitoperila. Posledica je ta, kaže Lina, da su mi stopala neupotrebljiva, da će uvek biti previše nežna za život i nikad neće imati jake tabane, tvrđe od kože, kakve život zahteva. Lina je u pravu. Florens, kaže ona, sad je hiljadu šeststo devedeseta. Ko još u naše vreme ima ruke robinje a stopala portugalske gospođe? Dakle, kad sam pošla da te nađem, ona i gospođa dadoše mi gospodinove čizme, prikladne za čoveka, a ne za devojkju. Nagurale u njih seno i masnu komušinu, pa mi rekle da pismo sakrijem u čarapu – ko te pita da li pečatni vosak žulja. Pismena sam, ali ne čitam šta gospođa piše, a Lina i Tuga ne znaju da čitaju. Ali znam koja mu namena i šta će reći svakome ko me zaustavi.

U pometenoj glavi mi se vrtelo od dve stvari: od gladi za tobom i straha da ću zalutati. Ništa mi nije bilo strašnije od tog zadatka na koji sam pošla, ništa primamljivije. Od dana kad si nestao ja maštala i kovala zavere. Kako

da saznam gde si i kako da stignem tamo. Dolazilo mi da potrčim stazom koja vodi između bukve i belog bora, ali upitam se: kuda? Ko će mi reći? Ko živi u divljini između ovog imanja i tebe, hoće li mi pomoći ili mi nauditi? A medvedi bez kostiju u dolini? Sećaš ih se? Pamtiš kako im se krzno i koža, dok se kreću, ljuljaju kao da ispod nemaju ništa? Miris stvara lažan utisak o njihovoj lepoti, njihove oči znaju nas od doba kad smo i sami bili zveri. Pričaš mi da je zato kobno gledati ih u oči. Prići će nam, potrčaće k nama da se povolimo i poigramo, a mi ćemo to pogrešno protumačiti i uzvrat ćemo strahom i gnevom. Tamo se gnezde i džinovske ptice, veće nego krave, kaže Lina, a nisu ni svi domoroci kao ona, kaže, pa zato treba otvoriti četvore oči. Divljakuša-bogomoljka, tako je nazivaju po susedstvu jer se nekada molila Bogu, a ipak se kupava svakodnevno, što hrišćani nikako ne rade. Ispod odeće nosi jarkoplave đinđuve i potajno igra uz prvu svetlost kad je mesec mali. Više nego medveda punih ljubavi ili ptica većih od krava, ja se bojim besputne noći. Kako, pitam se, da te nađem u mraku. A sada se najzad našao način. Dobila zapovest. Sve utanačeno. Videću tvoja usta, proći ću prstima niz njih. Položićeš opet bradu na moju kosu, a ja ću ti disati u rame, udisaću, izdisaću. Srećna što se svet naglo otvara za nas, a ipak drhtim od njegove novine. Da bih stigla do tebe, moram napustiti jedini dom, jedine ljude koje znam. Po mojim zubima Lina procenjuje da sam imala možda sedam ili osam godina kad su me doveli ovamo. Otad smo osam puta kuvale šljive za džem i kolače, pa zato sad po svoj prilici imam šesnaest godina. Pre ovog mesta, po čitav dan sam brala bamnje i čistila duvan-ske sušare, noćivala na podu kuhinjske kućice sa *minha*

māe. Krštene smo i možemo imati sreću kad ovaj život prođe. Tako nam govorio velečasni. Na svakih sedam dana učili mi da čitamo i pišemo. Bilo nam zabranjeno da se udaljujemo odatle, pa se sve četvoro krili kod močvare. Majka, ja, njen mali sin i velečasni. Njemu zabranjeno to da radi, ali svejedno nas učio, motrio da ne naiđu zli Virdžinci i protestanti koji hoće da ga uhvate. Kad bi ga uhvatili, završio bi u zatvoru ili bi platio kaznu, ili oboje. Imao dve knjige i tablicu. Mi pa imali štapiće da crtamo po pesku, kamenčice da slažemo reči po glatkoj ravnoj steni. Kad smo slova utuvili, sastavljali čitave reči. Ja brža od majke, a njen mali sin ni opepeliti. Naučila vrlo brzo da po sećanju napišem nikejski Simbol vere, uključujući i sve zareze. Ispovest se priča, ne piše se kao što ja radim sad. Gotovo sve to nisam pamtila, sve do sada. Lina priča, kamen priča, čak i Tuga priča. A najlepše je kad ti pričaš. Kad me doveli ovamo, isprva nisam ni reč govorila. Sve što sam čula bilo drugačije od onoga što reči znače za *minha māe* i mene. Linine reči nisu mi ništa poznato govorile. Ni gospođine. Polako mi se pomalo govora našlo i u ustima, a ne samo na kamenu. Lina kaže da je mesto mog govora na kamenu u Marijinoj zemlji, gde gospodin vodi svoje poslove. Zato su tamo i sahranjeni moja majka i njen mali sin. Ili će biti, ako nekada reše da počinu. Spavanje s njima na podu kuhinjske kućice nije bilo tako lepo kao spavanje s Linom u skršenim saonicama. Po hladnom vremenu, zgradimo daskama naš deo kravlje staje i obgrlimo jedna drugu rukama ispod krzna. Ne smrdi nam balega zato što se smrzne, a i mi smo duboko pod krznom. Ako nam leti ležaljke spopadnu komarci, Lina od granja napravi prohladno mesto za spavanje.

Ležaljka nikad ne prija, pa je zemlja bolja čak i po kiši, kad nam gospodin ponudi da koristimo skladište. Tuga više ne spava pored ognjišta. Muškarci što nam pomažu, Vil i Skali, nikad ne ostaju tu noću, pošto im njihov gospodar ne da. Sećaš se kako nisu hteli da prihvataju naređenja sve dok ih gospodin ne natera? Mogao je da ih natera jer su dati u zamenu za zemlju koju je gospodin dao u zakup. Lina kaže da gospodin pametno zna da dobije iako nije dao. Znam da je to tačno jer neprestano i zauvek mi to pred očima. Ja gledam, majka sluša, mali sin joj na bedru. Senjor nije isplatio do kraja pare koje duguje gospodinu. Gospodin na to kaže kako će na ime zakupa uzeti ženu i devojčicu, malog neće, i otpisaće dug. *Minha mãe* moli, kaže ne. Sinčić joj još na sisi. Vodi devojčicu, kaže, moju ćerku, kaže. Mene. Mene. Gospodin pristaje i smanjuje iznos duga. Čim je duvanski list okačen da se suši, velečasni me poveo skelom, pa kečom*, pa čamcem, nagurao me između svojih sanduka s knjigama i hranom. Drugog dana zavlada ljuta zima, ja radosna što imam ogrtač, makar i tanak. Velečasni se javlja da mora nekud drugde po čamcu i veli mi da ne mrdam s mesta. Dođe jedna žena i kaže mi: ustani. Ustanem, a ona mi uzme ogrtač s leđa. Onda i drvene cipele. Ode. Velečasni sav bledocrven kad se vratio i saznao šta se desilo. Jurca svud redom i pita gde, ko, ali odgovor ne dobija. Na kraju uzme on krpe, komade jedrenog platna što su se tu valjali, zavije mi noge. Naučim tad da tu, za razliku od senjora, sveštenike ne vole. Jedan mornar pljunuo u more kad ga velečasni zamolio za pomoć. Velečasni je jedini dobar čovek kog sam uopšte

* Vrsta malog broda. (Prim. prev.)

videla. Kad sam stigla ovamo, verovala sam da je to ono mesto na koje nas on upozorava. Smrzavanje u paklu koje ide pre večne vatre gde se grešnici doveka krčkaju i prže. Ali prvo ide led, kaže on. A kad sam videla noževe hladnoće kako vise s kuća i drveća i osetila kako mi beli vazduh peče lice, bila sigurna da nastupa vatra. Onda se Lina osmehne, kad me pogledala, i uvije me da mi bude toplo. Gospođa skrenula pogled. Ni Tuga se ne raduje što me vidi. Maše šakom ispred lica kao da je saleću pčele. Ona je strašno čudna, a Lina kaže da je opet trudna. Još nije jasno čije je dete, a Tuga ne priča. Vil i Skali smeju se i poriču. Lina veruje da je gospodinovo. Kaže da ima svoga razloga što tako misli. Kad je pitam kakvog razloga, kaže: on je muško. Gospođa ništa ne kaže. Ni ja. Ali mene muči briga. Ne zato što nam je rad teži, nego zato što me plaše majke koje doje halapljivu decu. Znam kakve im postanu oči kad treba da izaberu. Znam kako ih podignu da bi me prostrelile pogledom, govoreći nešto što ja ne čujem. Govoreći nešto važno za mene, ali držeći za ruku svog malog sina.

Kretao se kroz penušave plitke talase, pažljivo stupao po belucima i pesku ka obali. Magla, Atlantski okean i zadah biljnog života zaodevali su zaliv i usporavali ga. Video je svoje čizme koje šljiskaju, ali ne i torbu i sopstvene šake. Kad su talasi ostali za njim a đonovi mu utonuli u mulj, okrenuo se da mahne posadi šalupe, no kako je katarka već bila nestala u magli, nije mogao da odredi jesu li ostali usidreni ili su se odvažili da zaplove dalje – držeći se obale i približno određujući položaj pristana i dokova. Za razliku od engleskih magli koje poznaje otkako je prohodao, ili onih severnijih, gde sad živi, ova je bila potpaljena suncem, preobražavala je svet u gusto, vrelo zlato. Prodiranje kroz nju bilo je kao batrganje kroz san. Kad je mulj smenila močvarna trava, skrenuo je nalevo, oprezno gazeći sve dok se nije sapleo o drvene daske što su vodile uzbrdo od obale ka selu. Ako se ne računaju njegov vlastiti dah i korak, svet je bio bez zvuka. Tek kad je stigao do živih hrastova, magla se pokolebala i rasula.

Tada je krenuo brže, s boljim uvidom u situaciju, ali mu je takođe nedostajalo zaslepljujuće zlato kroz koje je maločas prošao.

Sve samouverenije birajući put, stigao je do ruševnog sela, usnulog između dve ogromne plantaže uz rečnu obalu. Tamo se konjušar našao obrlačen da ne uzme kaparu ukoliko ovaj potpiše cedulju: Jakob Vark. Sedlo je bilo bedne izrade, ali je kobila, po imenu Regina, bila valjana. U sedlu se već osetio bolje, pa pojezdio i terao bezbrižno i malčice prebrzo uz obalu sve dok nije stigao na stari puteljak Lenapa*. Tu je imao razloga da bude oprezan te je usporio Reginu. Na toj teritoriji nije mogao sa sigurnošću znati ko mu je prijatelj, a ko neprijatelj. Pre pet-šest godina je vojska sastavljena od crnaca, domorodaca, belaca, mulata – oslobođenika, robova i slugu pod ugovorom – zaratila protiv tamošnjeg plemstva, predvođena pripadnicima upravo tog sloja. Kad su „narodnom ratu“ propale nade u borbi protiv dželata sa užetom, njegova postignuća – u šta su spadali i pokolji sukobljenih plemena i protjerivanje Karolinjana s njihove zemlje – izrodila su tušta i tma novih zakona koji opravdavaju kaos u cilju odbrane poretka. Eliminisanjem oslobađanja robova, okupljanja, putovanja i nošenja oružja, što je važilo samo za crnce; davanjem dozvole svakom belcu da ubije svakog crnca iz svakog razloga; isplatom nadoknada vlasnicima za sakaćenje ili smrt roba – oni su zauvek odvojili i zaštitili sve belce od svih drugih. Svaka društvena opuštenost između gospode i radnika, stvorena pre i za vreme tog ustanka, zdrobila se pod čekićem kojim se razmahivalo u interesu

* Lenape – indijansko pleme, Delaveri. (Prim. prev.)

zarade gospode. Po mišljenju Jakoba Varka, to su bili nezakoniti zakoni jer su podsticali okrutnost u zamenu za opšte dobro, ako već ne za opštu vrlinu.

Ukratko, bila je 1682, a Virdžinijom je još vladao nered. Ko će uhvatiti broja presudnim bitkama za Boga, kralja i otadžbinu? Iako je njegova koža bila manje-više bezbedna, samotničko putovanje zahtevalo je razboritost. Znao je da će možda satima putovati bez ikakvog društva osim gusaka što lete nad kopnenim vodenim tokovima, a onda odjednom, iza oborenih drveta, može iskrsnuti izgladneli dezerterski pištolj, ili će možda u kakvoj jami šćućurena drhtati odbegla porodica, ili će mu zapretiti naoružan lupež. Kako je nosio nekoliko vrsta novca a samo jedan nož, bio je sočna meta. Željan da iz ove kolonije pređe u jednu manje neizvesnu, ali njemu lično manje odbojnu, Jakob je poterao kobilu u brži korak. Dvaput je sjahivao, drugi put da bi oslobodio krvavu zadnju nogu mladom rakunu koji se zaglavio u rascepu drveta. Regina je rumala travu uz puteljak, a on se upinjao da bude što nežniji, izbegavajući kandže i zube preplašene životinjice. Kad je uspeo da ga oslobodi, rakun je othramao, možda majci prinuđenom da ga tu ostavi, ili verovatnije u druge kandže.

Dok je terao konja galopom, toliko se znojio da su ga oči pekle od soli, a kosa mu se ulepila po ramenima. Već oktobar, a Regina je bila sva mokra i frkala je. Ovde dole ne postoji čak ni nešto nalik zimi, pomislio je, mirne duše bi mogao biti i na Barbadosu, što je svojevremeno i razmatrao, iako se šuška da je tamo vrućina smrtonosnija nego ovde. No to je bilo pre mnogo godina, a odluka je potrta i pre nego što je uspeo da je sprovede u delo. Umro je neki stric, kog nikada nije ni upoznao, sa one porodične strane

koja ga je napustila, te mu ostavio stotinu dvadeset akri* u nekorišćenom ugovornom vlasništvu, i to u podneblju koje mu je bilo mnogo draže. U podneblju kome su se razlikovala sva četiri godišnja doba. Pa ipak, ova sumaglica, vrela i prepuna komaraca, nije mu utukla duh. Uprkos dugoj plovidbi u tri prevozna sredstva po trima različitim vodama, a sad još i tegobnom jahanju duž puteljka Lenapa, uživao je u putovanju. Udisanje vazduha jednog tako novog sveta, gotovo uznemirujućeg koliko je sirov i pun iskušenja, bez izuzetka ga je krepilo. Kad je konačno prošao toplo zlato zaliva, ugledao je šume nedotaknute od Nojevog doba, obale toliko lepe da izmamljuju suzu, divlju hranu spremnu da se uzme. Laži Kompanije o lakoj zaradi koja čeka svakog pridošlicu nisu ga ni iznenađivale ni obeshrabrивale. U stvari, njega je privlačila teškoća, pustolovina. Čitav život bio mu je mešavina sukobljavanja, rizika i izmirivanja. A onda se našao tu, odrpano siročje postalo je zemljoposjednik, imao je zadatak da od nigdine stvori negdinu, odmeren život od sirovog života. Sladio se time ne znajući ni šta počiva pred njime na putu, niti ko bi mu mogao s kakvom namerom prići. Hitre misli, cvetao je od zadovoljstva kad u nekoj krizi, krupnoj ili sitnoj, zatreba domišljatosti i brzog dela. Dok se klackao u rđavo napravljenom sedlu, licem je gledao napred, a očima preletao okolinu. Znao je prisno taj kraj od pre više godina, kad je to još bila stara Švedska nacija, a i od kasnije, kad je bio zastupnik Kompanije. I još kasnije, kad su vlast preuzeli Holanđani. Za vreme tog spora i posle njega, nije ni u jednom trenutku imalo mnogo svrhe znati

* Akra – stara mera za površinu, oko 40 ari. (Prim. prev.)

ko polaže prava na ovo ili ono područje; na ovu ili onu ispostavu. Uz nesporne domoroce, kojima je ona svima pripadala, od godine do godine svaki komad zemlje mogla je prisvajati crkva, kontrolisati Kompanija, ili kraljevska kuća pretvoriti u privatno vlasništvo darujući ga nečijem sinu ili miljeniku. Kako su prava na zemlju uvek bila neuhvatljiva, sem u kupoprodajnim ugovorima napismeno, slabo je obraćao pažnju na stara ili nova imena gradova ili tvrđava: Fort Oran; Henrijev rt; Nijuv* Amsterdam; Viltvajk. U sopstvenoj geografiji, kretao se od Algonkina do Saskvehane, preko Česapika kroz Lenape, pošto su kornjače dužeg veka nego gradovi. Kad je Južnom rekom uplovio u zaliv Česapik, iskrcao se, našao jedno selo i otišnuo se na konju u rvanje s domorodačkim puteljcima, vodeći računa da ovima ne pogazi kukuružišta, pažljivo se krećući kroz njihova lovišta, učtivo pitajući za dozvolu da uđe u neko malo selo ovde, veliko selo onde. Pojio je konja na tačno određenom potoku i izbegavao preteća močvarišta držeći se uvek prema borovima. Prepoznavao je padine pojedinih brda, hrastov šumarak, napuštenu jazbinu, iznenadni miris borove mezgare – sve mu je to bilo više nego dragoceno; bilo je suštinski važno. Na takvoj privremeno ustrojenoj teritoriji, Jakob je prosto znao da će se, kad izbije iz te borove šume što se proteže uz močvare, najzad naći u Merilendu, koji trenutno pripada kralju. Ceo.

Kad je ušao u tu državu u privatnom vlasništvu, osećanja su mu povelala nerešenu borbu. Za razliku od kolonija uz obalu i niz obalu – osporavanih, preotimanih borbom

* Holandski: *Nieuw Amsterdam* – Novi Amsterdam (današnji Njujork). (Prim. prev.)

i redovno preimenovanih; trgovine ograničene na naciju koja je trenutno pobednik – provincija Merilend je dopuštala razmenu sa stranim tržištima. Dobro za plantažere, još bolje za trgovce, najbolje za posrednike. Ali taj palatinat je bio rimokatolički do srži. Sveštenici su otvoreno šetali po njegovim gradovima; po trgovima su zloslutno pretili njihovi hramovi; njihove opake misije nicali su po rubovima domorodačkih sela. Zakon, sud i trgovina bili su njihovo isključivo carstvo, a napadno odevene žene s visokim potpeticama vozile su se u kolima koja vuku desetogodišnji crnčići. Vređala ga je ta mlitava, putena podmuklost papista. „Kloni se ohole bludnice rimske.“* Čitav razred u dečjem odeljenju sirotišta bubao je ove stihove iz bukvara. „I huljenja se njenog gnušaj, / Ne pij iz njene klete čaše, / Niti naredbe njene slušaj.“ Što nije značilo da s njima ne možeš poslovati, a on ih je vrlo često nadmudrio u poslu, naročito tu, gde duvan i robovi žive u braku, a valute se ljubavno drže ruku-podruku. U slučaju dugotrajnijeg nasilja ili iznenadne bolesti, i jedni i drugi bili su podložni propasti, što bi nanelo neprijatnosti svima osim vlasniku koji daje u zakup.

Prezir se, međutim, koliko god da je teško prikriti ga, mora ostaviti po strani. Njegovo dosadašnje poslovanje sa tim imanjem svodilo se na susrete sa zakupčevim činovnikom, kada su sedeli na stolicama pivnice. A sada je, iz nekog razloga, pozvan kod plantažera u kuću – na plantaži imena Žublio. Jedan trgovac zamoljen da ruča s jednim gospodinom? U nedelju? Dakle, mora da ima

* Stihovi Džona Rodžersa, protestantskog sveštenika i mučenika. Pesma je unesena u *Novoengleski bukvar* (objavljen između 1687. i 1690), tadašnje redovno štivo dece i odraslih. (Prim. prev.)

neka nezgodacija, razmišljao je. Naposljetku je, pljeskajući komarce i budno motreći na blatne zmiје, koje su prepadale kobilu, nazreo široke gvozdene vratnice Źublija i poterao Reginu između njih. Bio je čuo koliko je taj posed veličanstven, ali nikako nije bio pripremljen za ono što se obrelo pred njim. Kuća, od kamena boje meda, uistinu je više ličila na zdanje gde se održavaju suđenja. Daleko na desnoj strani, iza gvozdenih ograda što su opasivale imanje, umekšane izmaglicom, ugledao je redove robovskih kućica, tihih, praznih. U polju su, zaključio je, pokušavaju da ublaže štetu koju je kišovito vreme nanelo zasadima. Źublio je poput melema zaodevao prijatni miris lišća duvana, sličan mirisu kaminâ i dobrih žena koje te služe pivom. Staza se završavala malom plazom* od opeka, koja je najavlјivala ohol pristup na verandu. Jakob je zastao. Pojavio se neki dečak, te mu je on, sjahavši ponešto kruto, predao uzde i opomenuo malog.

„Voda. Ne hrana.“

„Da, gospodine“, kaza dečak i obrte kobilu, mrmlјajući: „Lepa si ti gospođa. Lepa si ti gospođa“, te je odvede.

Jakob Vark se pope uz tri ciglene stepenice, a onda se vrati njima unatrag kako bi se odmakao od kuće i odmerio je s divljenjem. Sa obeju strana vrata nalazio se po jedan širok prozor sa najmanje dva tuceta okana. Još pet prozora na širokom spratu zadržavalo je u sebi, iznad magle, odsjaj sunca. Nikad nije bio video takvu kuću. I najbogatiji čovek kog je poznao gradio je od drveta, ne od cigle, već od cepanih talpi, bez potrebe za veličanstvenim stubovima kakvi priliče Skupštinskom domu. Velelepno, pomislio je,

* Portugalski: popločan prostor trga ili dvorišta. (Prim. prev.)

ali lako je, lako tako graditi u ovom podneblju. Meko drvo juga, gladak podatan kamen, nema potrebe za katranisanjem, sve osmišljeno za hlad, ne za led. Verovatno dugačak hodnik, saloni, sobe... lak rad, lak život, ali, gospode, kakva vrućina!

Skinuo je šešir i obrisao rukavom znoj pod ivicom kose. Onda se, opipavši natopljen okovratnik, ponovo popeo uz stepenice i probao strugalicu za obuću. Pre nego što je stigao da zakuca, vrata je otvorio sitan, kontradiktoran čovek: vremešan i bezvremen, snishodljiv i podrugljiv, bela kosa, crno lice.

„Bar dan, gospodine.“

„Gospodin Ortega me očekuje.“ Jakob istraži pogledom prostoriju preko starčeve glave.

„Da, gospodine. Vaš šešir, gospodine? Senjor De Ortega vas očekuje. Hvala vam, gospodine. Ovuda, gospodine.“

Za koracima, bučnim i agresivnim, usledilo je De Ortegino dovikivanje.

„Taman na vreme! Hodite, Jakobe. Hodite.“ Pokazao je u pravcu salona.

„Dobar vam dan, gospodine. Hvala, gospodine“, kaza Jakob, diveći se domaćinovom kaputu, čarapama, modernoj perici. Koliko god da su te prnje morale biti komplikacija i okov po takvoj vrućini, De Orteginina koža bila je suva kao pergament, dok se Jakob i dalje znojio. Stanje maramice koju je izvadio iz džepa postidelo ga je jednako koliko i sama potreba za njom.

Pošto je posađen za mali sto okružen rezanim likovima, uz zatvorene prozore uprkos tome što je vazduh ključao, pio je pivo od sasafresa i saglašavao se s domaćinom povodom vremenskih prilika, nije hteo ni da čuje njegova

izvinjenja što je zbog njega morao istrpeti put čak dotle. A to će reći: De Ortega je hitro prešao na posao. Pogodila ih je pošast. Jakob beše čuo za to, ali slušao je uljudno, s primesom saosećanja, verziju koju je izlagao ovaj njegov klijent/dužnik. De Ortegin brod se bio usidrio na morsku milju od obale i tu mesec dana čekao nekakvo plovilo koje je trebalo svakog dana da stigne, da iz njega nadoknadi ono što je izgubio. Trećina tovara pomrla je od brodske groznice. Sudija Zemljoposedičkog suda oglobio ga je sa pet hiljada funti duvana za to što su njihove leševe bacili preblizu zaliva; bio je prinuđen da skuplja mrtvace – one koji su se mogli naći (koristili su se ostima i mrežama, rekao je De Ortega, a samo ta kupovina ga je koštala dve funte i šest šilinga) – uz naredbu da ih spali ili zakopa. Morao je da ih nagomila na dvoje taljige (šest šilinga) i preveze do niskog tla gde će posao dovršiti srebrna loboda i aligatori.

Da li je stao na kraj gubicima i pustio brod da produži ka Barbadosu? Ne, pomislio je Jakob. Aljkav čovek, tvrdo-glav u svojoj zabludlosti kao i svi pripadnici rimske vere, on čeka u luci još mesec dana da se pojavi neki utvarni brod iz Lisabona, s dovoljnim tovarom da mu nadoknadi glave koje je izgubio. A dok čeka da napuni spremište do punog kapaciteta, brod mu tone i on gubi ne samo njega, ne samo prvobitnu trećinu, već sve osim posade, koja nije bila okovana, razume se, i četiri Angolca nepodobna za prodaju, očiju krvavih od gneva. Sad hoće nov kredit i dodatnih šest meseci da otplati pozajmljeno.

Ručak je bio naporan, utoliko nesnosniji zbog nelagodnosti koju je osećao Jakob. Njegova prosta odeća bila je u upadljivoj suprotnosti s vezenom svilom i čipkanim

okovratnikom. Obično spretni prsti postali su mu trapavi sa stonim priborom. Čak je na rukama imao trag raku-nove krvi. Zasejani prezir sad je procvetao. Čemu tolika predstava u sneno popodne, radi jednog jedinog gosta, koji je podobro ispod njih po položaju? To je smišljeno, zaključio je; pozorište kojim će ga poniziti i nagnati da puzečki prihvati De Orteginu želju. Jelo je počelo molitvom prošaptanom na nekom jeziku koji on nije uspeo da prepozna, te sporim krsnim znakom pre i posle toga. Uprkos prljavim rukama i kosi oklembesenoj od znoja, Jakob je potisnuo razdraženost i odabrao da se usredsredi na hranu. Ali njegova znatna glad umanjila se kad su mu izneli obilno začinjena jela: sve osim turšije i rotkvice bilo je prženo ili prekuvano. Vino, razvodnjeno i preslatko za njegov ukus, razočaralo ga je, a društvo je postalo još gore. Sinovi su ćutali kao grobovi. De Ortgina žena bila je brbljiva svraka, postavljala je besmislena pitanja – Kako uspevate da živite po snegu? – i unosila primedbe koje se kose s razumom, kao da je njen politički sud jednak muškom. Možda je to bilo i zbog izgovora, njihovog slabog znanja engleskog jezika, ali Jakobu se činilo da u tom razgovoru ne izlazi na videlo ništa što ima uporišta u svetu stvarnosti. Oboje su govorili o ozbiljnosti, o jedinstvenoj odgovornosti koju im ovaj neukroćeni svet nudi; o njegovoj neraskidivoj vezi s Božjim delom i teškoćama koje oni izdržavaju u Njegovo ime. Staranje o bolesnima ili uporan rad dovoljni su, rekoše, za kanonizaciju.

„Pobolevaju li često, madam?“, upitao je Jakob.

„Onako kako se oni prave – ne“, odgovorila je domaćica. „Bitange su to. U Portugaliji im ni slučajno ne prolaze takve smicalice.“

„Oni su iz Portugalije?“ Jakob se zapita da li služavka razume engleski, ili je psuju samo na portugalskom.

„Naime, iz dela Portugalije gde je Angola“, kaza De Ortega. „To je krajnje prijateljska, predivna zemlja.“

„Portugalija?“

„Angola. Ali naravno, Portugaliji nema ravne.“

„Mi smo tamo bili četiri godine“, dodade gospođa De Ortega.

„U Portugaliji?“

„U Angoli. Ali imajte na umu, deca nam se nisu rodila tamo.“

„Dakle, rodila su se u Portugaliji?“

„Ne. U Merilendu.“

„Ah! U Engleskoj.“

Kako se ipostavilo, De Ortega je bio treći sin jednog stočara, pa ga je od nasleđa čekao šupalj nos do očiju. Otputovao je u Angolu, portugalsko ubiralište roblja, da sprovodi toware do Brazila, ali je ustanovio da prekomorske zemlje obećavaju brže i izdašnije bogatstvo. Skok s jedne vrste stoke na drugu bio je hitar i nosio je neizmerno blago. Na neko vreme, pomislio je Jakob. De Ortega kao da nije imao naročitog uspeha sa ovim manje-više novim poslovanjem, ali Jakob nije sumnjao da će nekako isplivati, što je i taj poziv na ručak trebalo da potvrdi.

Imali su šestoro dece, od kojih je dvoje bilo dovoljno veliko da sedi za stolom. Dečaci ćutljivi kao ribe, jedan od trinaest, drugi od četrnaest godina, s perikama poput očeve, kao da su na balu ili u sudnici. Njegova sopstvena ogorčenost, shvati Jakob, nedostojna je, ona je posledica toga što on sam nema preživle dece – ni muške ni one druge. Sad kad mu je ćerka Patricijan pošla stopama

pokojne braće, nema više nikog da požanje skromno ali sasvim pristojno nasledstvo koje se nadao da će nago-milati. Zato se, sabijajući u sebi zavist, kako su ga učili u sirotištu, Jakob zabavljao dočaravajući sebi mane u braku ovo dvoje. Delovali su taman skrojeni jedno za drugo: tašti, sladostrasni, više su se ponosili svojim kalajem i porcelanom nego sinovima. Bilo je više nego jasno zašto je De Ortega u ozbiljnim dugovima. Zaradu pretvara u beskorisne drangulije, ne stidi se raskoši, svilenih čarapa i nakinđurene žene, harči sveće u pô bela dana, i uvek će biti nesposoban da prevaziđe prepreku, bilo da je posredi izgubljen brod ili propao usev. Posmatrajući taj bračni par, Jakob je primetio da se muž i žena nikad ne gledaju sem što ukradu letimičan pogled kad ono drugo usmeri oči kuda drugde. Nije mogao odrediti šta se krije u tim neprestanim virkanjima, ali bilo mu je zabavno da im gata ono najgore dok je trpeo taj glupavi, nerazumljivi razgovor i nejestiva jela. Nisu se osmehivali, oni su se cerili; nisu se smejali, oni su se kikotali. Zamišljao ih je kako su zli prema slugama i ponizni pred sveštenicima. Početni stid zbog neizbežnih posledica dugog putovanja – kaljave čizme, prljave šake, znoj i zadah – zamaglili su napadni parfem gospođe De Ortega i debeli puder na njenom licu. Jedino olakšanje, iako sićušno, donela mu je žena koja je unosila hranu, jer je mirisala na karanfilić.

Njegova Rebeka činila mu se još vrednijom u retkim trenucima kad se nađe u društvu tih bogataških supruga, žena koje svakoga dana menjaju haljinu, a sluge odevaju u sargiju. Od trena kad je ugledao svoju buduću nevestu kako se bori na sizu broda noseći posteljину, dva sanduka i tešku torbu, znao je da mu se osmehnula sreća. Bio je

voljan da prihvati i vreću kostiju ili ružnu curu – zapravo je takvu i očekivao, pošto bi svaka lepa imala bar nekoliko prilika za udaju u svom mestu. Ali mlada žena koja se odazvala na njegov povik usred gungule bila je jedra, naočita i sposobna. Bila je dostojna svakog-svakcijatog dana njegove duge potrage, neophodne zato što je preuzimanje ugovornog poseda zahtevalo ženu, a i zato što je hteo životnu saputnicu tačno određene vrste: ženu kojoj nije crkva zavrtila glavu i koja je u godinama za rađanje, poslušnu ali ne i poniznu, pismenu ali ne i gordu, nezavisnu ali i posvećenu drugome. I nije pristajao na oštrokondū. Baš kao što ju je i opisao prvi kapetanov pomoćnik u svome izveštaju, Rebeka je bila savršena. U telu joj ni najmanja koščica nije bila goropadna. Nikada u ljutnji nije povisila glas. Brinula se o njegovim potrebama, pravila najmekše knedle, s poletom i domišljatošću poduhvatila se domaćih poslova u zemlji koja joj je potpuno nepoznata, bila je vesela kao lazurna ptica. Ili je makar nekada takva bila. Radost joj je splasla nakon troje zaredom pomrle dece, a za njima je usledila i nesrećna smrt njihove petogodišnje Patricijan. Kao nekakav nevidljiv pepeo slegao se po njoj, a bdenja nad grobićima na livadi nisu doprinela da se zbríše. Pa ipak, nije se žalila, niti se izvlačila od obaveza. Štaviše, još se življe bacila na posao na imanju, a kad je putovao, kao sad, poslom, da trguje, ubira, zajmi, ni najmanje nije sumnjao da mu se dom dobro održava. Rebeka i njene dve pomoćnice bile su pouzdane kao izgrej sunca i jake kao direci. Osim toga, vreme i zdravlje bili su na njihovoj strani. Bio je ubeđen da će ona roditi još dece i da će makar jedno, muško, preživeti i lepo rasti.

Poslastice – kaša od jabuka i indijski orasi – unele su poboljšanje, pa mu se raspoloženje, kad je pošao da De Ortegi pravi društvo u obilasku koji je bilo nemoguće izbeći, malčice razvedrilo, dovoljno da imanje pošteno proceni. Magla se bila razišla te je mogao podrobno da razgleda proizvodnju i nadzor u duvanskim sušarama, kola, redove buradi – sve uredno i lepo održavano – dobro napravljenu sušaru za meso, mlekaru, kućicu za rublje, kuhinjsku kućicu. Sve su osim poslednje bile od okrećenog lepa, za trun manje od kućica za robove, ali za razliku od njih u odličnom stanju. Do predmeta i svrhe sastanka još nisu bili stigli. De Ortega je s pažnjom i do najsitnije pojedinosti opisao nesrećne događaje nad kojima nije imao vlasti i zbog kojih sad ne može da plati ono što duguje. Ali kako će obešteti Jakoba, to nije objavljivao. Dok je razgledao pegave, od buba izjedene listove duvana, Jakobu je postalo jasno šta je De Ortegi preostalo da ponudi. Preostali su mu robovi.

Odbio je. Njegovo imanje je skromno; njegovoj trgovini je potreban samo on sâm. Sem što nema gde da ih smesti, ne bi imao ni čime da ih zaposli.

„Besmislica“, kazao je De Ortega. „Prodajte ih. Znate li kakve cene mogu da postignu?“

Jakob se lecnuo. Ljudsko meso nije bilo njegova roba.

Pa ipak, na domaćinovo navaljivanje, pošao je za njim do malih stračara, gde je De Ortega prekinuo robovima podnevni odmor i naredio da ih se dvadeset i nešto ili čak više postroji u pravu vrstu, među njima i onaj dečak što je napojio Reginu. Zajedno su prošli uz vrstu, razgledajući ih. De Ortega im je navodio talente, slabosti i mogućnosti, ali ćutao je o ožiljcima, ranama nalik na vene na čudnim